

DOI:

BARA NDIAYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7485-1869>

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

RELACJE ROSYJSKO-AFRYKAŃSKIE W ŚWIETLE WOJNY W UKRAINIE

Russian-African relations in the light of the war in Ukraine

ABSTRACT: The aim of this article is to analyze Russian-African relations and the continent's reactions to the war in Ukraine unleashed by Putin. The analysis also answers the question of whether the behavior of many African countries during the voting of the UN resolution against the war in Ukraine confirms the influence of Russia on the continent. The article also attempts to identify the causes of the conflict. The analysis of the history of Russian-African relations is based essentially on the work of Russian historians and the research of Slava Tynes, an African-American researcher. It also includes studies by Arnaud Dubien, a French specialist in Russian foreign policy, Franco-Russian relations, and Russian policy in Africa, as well as by Sophie Coeuré, a professor at the University of Paris, and a specialist in Russia. The analysis of the position of African countries towards the war in Ukraine is based mainly on the publications of African intellectuals examining the behavior of African countries during the vote at the UN forum. Our analysis comes to a conclusion that the strategic attitude of African countries and the AU should be positioned as a powerful factor of reconciliation and mediation. On the other hand, African countries, in most cases, remain divided, weak and dependent on the former colonial powers, which results in the lack of a firm reaction to the protagonists of the war in Ukraine.

KEYWORDS: Africa, Russia, relations, Ukraine, invasion, war, sphere of influence, NATO, United Nations

Wprowadzenie

W pierwszych dwóch dekadach XXI w. obserwuje się rosnące zainteresowanie Federacji Rosyjskiej kontynentem afrykańskim. Podpisanie porozumienia wojskowego między Republiką Środkowoafrykańską a Rosją w grudniu 2017 r. stanowiło punkt zwrotny w stosunkach pomiędzy Federacją Rosyjską a krajami Afryki Subsaharyjskiej. Należy przypomnieć, że kraj ten w Afryce Środkowej od wieków pozostawał pod kontrolą byłego mocarstwa kolonialnego – Francji. Od czasu podpisania porozumienia stosunki między dwoma krajami rozwinęły się we wszystkich dziedzinach. Poza tym Moskwa jest obecnie bardzo aktywna w całej

Afryce i mówi się nawet o „wielkim powrocie Kremla” na kontynent afrykański. Ten powrót odwołuje się do starych relacji między obiema stronami.

Konflikt rosyjsko-ukraiński z całą pewnością doprowadzi do zmiany w światowej geopolityce. Wojna ta będzie miała reperkusje polityczne i gospodarcze w sprawach światowych. Istotnymi pozostają kwestie relacji Rosji z Afryką w świetle rosyjskiego ataku na Ukrainę. W związku z powyższym celem niniejszego artykułu jest analiza relacji rosyjsko-afrykańskich w przeszłości i dzisiaj oraz reakcji poszczególnych krajów kontynentu wobec rozpętanego przez W. Putina wojny w Ukrainie. Przeprowadzona analiza pozwoli także odpowiedzieć na pytanie: czy zachowanie wielu afrykańskich krajów podczas głosowania rezolucji ONZ przeciwko wojnie w Ukrainie potwierdza wpływ Rosji na kontynencie. W artykule podjęto również próbę określenia przyczyn konfliktu, będącego kontynuacją dawnej rywalizacji o strefy wpływów.

1. Charakterystyka źródeł

Analiza historii relacji rosyjsko-afrykańskich opiera się zasadniczo na pracach rosyjskich historyków oraz na badaniach afroamerykańskiego badacza S. Tynesa. Uwzględniono ponadto badania francuskich naukowców: A. Dubiena, specjalisty od rosyjskiej polityki zagranicznej, stosunków francusko-rosyjskich, a także rosyjskiej polityki w Afryce, jak również S. Coeuré, profesor Uniwersytetu Paryskiego, specjalistki ds. Rosji. Natomiast analiza stanowiska państw afrykańskich wobec wojny w Ukrainie opiera się głównie na publikacjach afrykańskich intelektualistów, analizujących zachowania afrykańskich krajów podczas głosowania na forum ONZ.

Wśród literatury dotyczącej podjętej tematyki warto odnotować książkę *Moscou et le monde* (Moskwa i świat) A. de Tinguy, francuskiej historyczki i politolożki, w której autorka pisze o „powrocie” Rosji na arenie międzynarodowej. W Rosji zjawisko to jest powszechnie przypisywane Putinowi. Większość Rosjan uważa, że jego polityka umożliwiła krajowi odbudowę po „zaburzeniach” lat B. Jelcyna. Natomiast w Europie i Stanach Zjednoczonych ten „powrót” rodzi pytania, a czasem obawy. Rosja ożywia ambicje władzy w czasie, gdy wzrost cen węgłowodorów zmienia jej relacje ze światem. Sytuuje się, obok głównych krajów uprzemysłowionych i wschodzących mocarstw, jako jedno z centrów władzy w wielobiegunowym świecie. Autorka zastanawia się też, czy polityka zagraniczna Putina jest współmierna do tych ambicji. Książka kwestionuje zdolność zagranicznej polityki prezydenta Rosji do rozwiązywania problemów kraju, włączania go w globalną dynamikę i przyczyniania się do zarządzania sprawami światowymi (de Tingy 2008).

Analitycy Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych A. Legucka i J. Czerep uważają, że „Federacja Rosyjska zwiększa swoją obecność w Afryce w celu realizacji globalnych ambicji politycznych oraz w poszukiwaniu korzyści ekonomicznych. By poszerzyć swoje wpływy, angażuje się w lokalne konflikty i podsyca antyzachodnie nastroje” (Legucka | Czerep 2019, 62). W czerwcu 2022 r. na portalu ResearchGate, międzynarodowym serwisie społecznościowym skierowanym do naukowców, A. Olech, J. Sobieraj, N. Matiaszczyk, L. Pińczak zamieścili artykuł w którym podkreślają, że w procesie rywalizacji na kontynencie afrykańskim Rosja znajduje się na przegranej pozycji w stosunku do innych mocarstw (m.in. posiadającej kilkadziesiąt baz wojskowych Francji oraz inwestujących w kilkudziesięciu państwach Chinom), które rozszerzają swoje wpływy militarne, gospodarcze i technologiczne. Decydenci robią jednak wszystko, aby odwrócić ten negatywny trend, koncentrując się przede wszystkim na sektorze zbrojeniowym i współpracy wojskowej (Olech | Sobieraj | Matiaszczyk et al. 2022).

Analizując kluczowe wektory i prognozy rozwoju stosunków rosyjsko-afrykańskich pod koniec XX w., wielu uczonych skreśliło Afrykę z listy kontaktów Rosji, twierdząc, że jest ona sama w sobie opóźniona w rozwoju, a konflikty i kryzysy, które w niej występują, zmniejszają zainteresowanie w nią jako partnera. Dziś jednak ten mit obalono, co znajduje odzwierciedlenie w publikacjach rosyjskich autorów. Spośród najnowszych publikacji rosyjskich badaczy warto zwrócić uwagę na tekst L. Ananyeviej, ekspertki w zakresie stosunków międzynarodowych, która podkreśla, że stosunki rosyjsko-afrykańskie mają duży potencjał rozwojowy w różnych obszarach: w polityce, handlu, finansach, bezpieczeństwie, nauce i edukacji czy kulturze. Jej zdaniem dalszy rozwój stosunków rosyjsko-afrykańskich będzie w dużej mierze zależał od wytycznych polityki zagranicznej FR. Najbardziej priorytetowymi obszarami dla Rosji aktualnie pozostają kraje Afryki Północnej. Na południe od Sahary Rosja wykazuje zainteresowanie współpracą z najbardziej rozwiniętymi gospodarczo krajami (Angolą, Nigerią, RPA)¹.

Z kolei M. Foucher, francuski geograf i dyplomata, specjalista ds. granic geopolitycznych, badając od 30 lat regiony Europy Środkowo-Wschodniej, analizuje konflikt rosyjsko-ukraiński, wydobywając na światło dzienne kartografię mentalną, historyczną, polityczną, terytorialną i tożsamościową – pojedynek obu narodów po bratobójczej agresji Putina. Autor uważa, że Ukraina jest postrzegana przez Moskwę jako niezbędny element własnego bezpieczeństwa, który należy kontrolować (Foucher 2022).

¹ https://spravochnik.ru/mezhdunarodnye_otnosheniya/novye_tendencii_razvitiya_rossijsko-afrikanskih_otnosheniy/ (dostęp: 22.08.2022).

2. Historia relacji rosyjsko-afrykańskich

Kraje afrykańskie ze zmienną intensywnością utrzymywały relacje z Rosją w różnych okresach historycznych. Kontakty rosyjsko-afrykańskie datują się od okresu carskiej Rosji, rozwinęły się podczas istnienia Związku Radzieckiego, zmalały po rozpadzie ZSRR, aby znowu odnowić się pod koniec pierwszej dekady XXI w.

Wśród historyków nadal toczą się dyskusje na temat sposobu, w jaki Afrykanie przybyli do południowej części carskiej Rosji. Osadnictwo Afrykanów w Abchazji, ówczesnie należącej do imperium osmańskiego, prawdopodobnie nastąpiło w XVII w.² Temat o Abchazach pochodzenia afrykańskiego po raz pierwszy był podejmowany w rosyjskiej prasie w 1913 r. Potem badaniem tej kwestii zajmowali się zarówno abchascy historycy, jak i afroamerykańscy emigranci³. W 1972 r. Abchazję odwiedził rosyjski dziennikarz afrykańskiego pochodzenia – S. Tynes, który opublikował serię trzech artykułów o Afrykanach w Związku Radzieckim. Z jego relacji wynika, że Afrykanie przybyli do Abchazji przed rewolucją październikową 1917 r. jako niewolnicy i z czasem całkowicie zintegrowali się z lokalną ludnością. Opisywał on losy N. Abash, córki afrykańskiego przesiedleńcy i Abchazki, która po studiach w Tbilisi stała się szanowaną lekarką w Suchumi. Zarówno jej ojciec, jak i inni przybysze z Afryki osiedlili się w wiosce Adzyubzha.

Okazało się, że Abashowie wywodzili się od rodziców sprowadzonych z kontynentu afrykańskiego do Turcji, a stamtąd przez księcia Abashidze do swojej posiadłości w Abchazji. Podobnie jak wszyscy inni Afrykanie sprzedani w niewolę zostali pozbawieni własnych imion i stali się własnością Abashidze (ich potomkowie, aby pozbyć się jakiegokolwiek związku z imieniem księcia, skrócili swoje imię do Abash). Historia Abashów, podobnie jak innych Afrykanów na Kaukazie, jest bardzo podobna do historii Afroamerykanów, ponieważ obie grupy zostały sprowadzone z Afryki siłą i znalazły się tysiące mil od ich domu. Podobnie jak ich afroamerykańscy bracia i siostry Abashowie nie znają swojego języka ojczystego i nie pamiętają żadnych zwyczajów i tradycji swoich rdzennych mieszkańców i narodów. Stopniowo asymilowały się z miejscową ludnością⁴.

W 1927 r. rosyjski pisarz M. Gorki wraz z abchaskim pisarzem S. Chanbą odwiedzili wioskę Adzyubzha. Literaci wyrazili opinię, że etiopska wersja pochodzenia Abchazów z kontynentu afrykańskiego jest prawdziwa, ponieważ istnieje kilka podobieństw między nazwami wiosek w Etiopii i wsi afroabchaskich, takich jak

² <https://www.youtube.com/watch?v=4qS06zj3E9U> (dostęp: 5.04.2022).

³ https://www.lepoint.fr/afrique/resolution-a-l-onu-contre-la-guerre-en-ukraine-l-afrique-en-ordre-disperse-03-03-2022-2466913_3826.php (dostęp: 4.03.2022).

⁴ <https://abkhazworld.com/aw/publications/archives/972-many-africans-came-to-the-soviet-afro-american-part-ii> (dostęp: 5.04.2022).

Bagadi, Gunma i Dabakur. Na ten temat istnieje także wiele legend ludowych opartych na prawdziwych wydarzeniach. Według jednej z nich, o której wspomina memorandum I. Isakowa do N. Chruszczowa, osmański statek z niewolnikami rozbił się podczas burzy w pobliżu wybrzeża Abchazji. Rozbitkowie założyli kolonię w Abchazji, a ich potomkami są obecni Abchazi pochodzenia afrykańskiego. Ta legenda nie wyjaśnia jednak, w jaki sposób statek mógł znaleźć się na wodach Morza Czarnego, które znajdowało się tak daleko od głównych szlaków żeglugowych ówczesnego handlu niewolnikami. Inna legenda opowiada o kontaktach Nartów z niektórymi „czarnoskórymi ludźmi” z Rogu Afryki. Legendarni Nartowie mieli wrócić na Kaukaz z długiej afrykańskiej kampanii z setkami afrykańskich eskort, które pozostały w Abchazji. Trzecia mówi że Afrykanie, sprowadzani do Rosji przez ciekawego świata cara Piotra Wielkiego, nie mogli znieść surowego klimatu Sankt Petersburga, uciekali więc masowo na południowy Kaukaz.

Nieliczni Afrykanie pojawiali się w carskiej Rosji w roli niewolników. Najbardziej znanym przypadkiem był służący cara Piotra Wielkiego, któremu nadano tytuł szlachecki i mianowano generałem armii. Oprócz własnych zasług dla imperium afrykański generał przeszedł do historii głównie za sprawą swego genialnego praprawnuka w osobie A. Puszkina (zob. Ndiaye 2010).

Warto także wspomnieć o tradycyjnych związkach carskiej Rosji z ówczesną Abisynią, dzisiejszą Etiopią. Dwa kraje prawosławne w 2018 r. obchodziły 120-lecie stosunków dyplomatycznych. Pod koniec XIX stulecia imperium carskie wniosło swoje „strategiczne wsparcie” dla „kraju Negusa”, szczególnie podczas I wojny włosko-etiopskiej (1895-1896). Mowa o konflikcie, w którym kolonialne Włochy zostały pokonane przez wojska Menelika II (1844-1913) podczas bitwy pod Adouą w 1896 r.

Stosunki między Afryką a Związkiem Radzieckim obejmowały sferę dyplomatyczną, polityczną, wojskową i kulturalną i charakteryzowały się różnymi okresami intensywności w latach 1945-1991. Jeśli dla J. Stalina Afryka, podzielona wówczas na europejskie kolonie, była sprawą drugorzędą, to Chruszczow miał inne podejście. Po 1953 r. na kontynencie nastąpił szybki proces dekolonizacji, w wyniku którego prawie wszystkie kolonie stały się niepodległymi państwami. Jednak ruch nacjonalistyczny był kierowany przez bardziej wykształconą młodą klasę średnią, mającą niewiele wspólnego z komunizmem czy socjalizmem. Radzieccy przywódcy, poczynając od Chruszczowa, byli zachwyceni entuzjastycznymi młodymi Afrykanami, którzy w 1957 r. po raz pierwszy przybyli do Moskwy na ważny festiwal młodzieży. W 1960 r. w Moskwie został założony Uniwersytet Przyjaźni Ludowej P. Lumumby w celu zapewnienia wykształcenia wyższego studentom z krajów Trzeciego Świata. Uczelnia stanowiła integralną część sowieckiej ofensywy kulturalnej wobec krajów niezaangażowanych (Rubintsheyn 1971, 64-69).

Pod koniec lat 50. Związek Radziecki rozwinął działania na rzecz współpracy z Afryką. Między innymi w grudniu 1957 r. odbyła się w Kairze pierwsza

konferencja narodów Azji i Afryki z udziałem licznej radzieckiej delegacji. W 1958 w Moskwie utworzono Sowiecki Komitet Solidarności z Krajami Azji i Afryki (Shmel'kov 2000, 22-38).

Najbardziej intensywna współpraca krajów afrykańskich z Rosją Sowieców trwała w latach 60.-80. XX w. W tym czasie Związek Radziecki nawiązał kontakty z większością państw afrykańskich, pomagając im w budowie zakładów przemysłowych, infrastruktury, placówek edukacyjnych i medycznych. Szereg państw afrykańskich, pozostając pod wpływem ZSRR, w różnym czasie deklarowało przywiązanie do socjalistycznego kursu. Wśród krajów o orientacji socjalistycznej na kontynencie afrykańskim można wymienić: Algierię, Egipt, Libię, Benin, Gwineę, Mali, Etiopię, Somalię, Madagaskar, Kongo i wiele innych⁵. Proces dekolonizacji krajów afrykańskich w latach 50. i na początku 60. otworzył nowe możliwości, które zostały wykorzystane przez Chruszczowa, który sprecyzował długoterminowe cele polityczne.

Kreml wyznaczył cztery cele polityki zagranicznej z krajami Afryki. Początkowo Moskwa pragnęła silnej obecności na kontynencie. Ponadto chciał mieć coś do powiedzenia w sprawach afrykańskich, przede wszystkim wspierając lokalne partie komunistyczne oraz zapewniając pomoc gospodarczą i wojskową rządów. Był zainteresowany zmniejszeniem wpływów Zachodu (NATO). Kreml nie chciał jednak wysłać wojsk sowieckich w obawie przed poważną eskalacją konfliktu z siłami NATO⁶. I wreszcie, po 1962 r. ZSRR był zaangażowany w zaciekły spór z Chinami o wpływy i kontrolę nad lokalnymi ruchami radykalnymi (Skalapino 1964, 640 i n.).

Początkowo zakładano, że rosyjski model socjalistycznego rozwoju będzie atrakcyjny dla Afrykanów dążących do modernizacji. Jednak, gdy tak się nie stało, Sowieci położyli nacisk na identyfikację prawdopodobnych sojuszników i zapewnienie im pomocy finansowej i amunicji, a także pożyczek. Wśród sojuszników można wymienić: Angolę, Etiopię, Kongo, Egipt, Algierię, Gwineę i inne.

W 1976 r. w centrum uwagi stosunków angolsko-sowieckich pozostawała sfera wojskowa. W wojnie domowej w Angoli sowiecka pomoc wojskowa trafiła do Ludowego Ruchu Wyzwolenia Angoli (MPLA)⁷. Flota radziecka skorzystała

⁵ <https://topwar.ru/75630-rossiya-i-afrika-vosstanovlenie-staroy-druzhby.html> (dostęp: 10.04.2022).

⁶ F. Castro wysłał do Afryki 300 tys. kubańskich żołnierzy, aby wspierali rewolucjonistów przeciwko zachodniemu imperializmowi. Kreml uważał awanturnictwo Castro za niebezpieczne, ale nie mógł go powstrzymać (Gleyeses 2002).

⁷ Ludowy Ruch Wyzwolenia Angoli (portugalski Movimento Popular de Libertação de Angola – MPLA), MPLA, jako partia polityczna został założony w 1956 r. w wyniku połączenia dwóch organizacji nacjonalistycznych. Agostinho Neto był kierownikiem MPLA od 1962 r., został pierwszym prezydentem Angoli. MPLA ogłosiła Ludową Republikę Angoli w listopadzie 1975 r., wspieraną przez Kubę i Związek Radziecki. UNITA (União Nacional para a Independência Total de Angola – Narodowy Związek Całkowitej Niepodległości Angoli), z pomocą RPA i Stanów

z portów angolskich do ćwiczeń (Klinghoffer 1987, 17-32). W ramach długotrwałej południowoafrykańskiej wojny granicznej (1966-1990) Sowieci dostarczali i szkolili jednostki bojowe z Namibii (SWAPO)⁸ i Angoli (MPLA) do wojskowych obozów szkoleniowych Afrykańskiego Kongresu Narodowego (ANC) w Tanzanii. W 1986 r. M. Gorbaczow odrzucił ideę rewolucyjnego obalenia rządu RPA i opowiedział się za negocjacjami (Byrnes 1997, 272, 322).

Podczas kryzysu w Kongo w obliczu masowych protestów w młodym niepodległym państwie premier Lumumba, charyzmatyczny przywódca największej frakcji nacjonalistycznej, zareagował, prosząc Związek Radziecki o pomoc. Kreml natychmiast wysłał doradców wojskowych i amunicję (Natufe 1984, 353-374). Zaangażowanie Sowieców podzieliło rząd kongijski i doprowadziło do impasu między Lumumbą a konserwatywnym prezydentem J. Kasa-Vubu, który był antykomunistą. Prezydent wykorzystał swoje dowództwo w armii, by dokonać zamachu stanu, wywalić sowieckich doradców i powołać nowy rząd pod własną kontrolą. Lumumba został schwytany, a następnie stracony w 1961 r.

W 1952 r., gdy w Egipcie wybuchła rewolucja antymonarchistyczna i do władzy doszli nacjonalistyczni oficerowie, Związek Radziecki z zadowoleniem przyjął zmiany polityczne w tym kraju. Komunistyczny rząd ZSRR popierał antyimperialistyczną politykę prowadzoną w latach 1954-1970 przez G. A. Nassera. Za czasów Nassera kraj ten pozostawał najważniejszym partnerem wojskowym, politycznym i gospodarczym Związku Radzieckiego na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. Wielu młodych Egipcjan studiowało na sowieckich uniwersytetach i w szkołach wojskowych. Wśród nich był przyszły prezydent Hosni Mubarak, szkolony w wojskowej szkole pilotów w Kirgistanie⁹. Związek Radziecki udzielił bezpośredniej pomocy wojskowej Egiptowi podczas wojen arabsko-izraelskich, zapewnił szkolenie sił zbrojnych tego kraju oraz wysłał tam swoich doradców wojskowych i specjalistów. Jednym z najbardziej znanych

Zjednoczonych, kontynuował walkę o kontrolę nad krajem (zob. <https://www.britannica.com/topic/Popular-Movement-for-the-Liberation-of-Angola>, dostęp: 7.04.2022).

⁸ SWAPO (South West Africa People's Organization), partia polityczna, która rozpoczęła działalność jako ruch wyzwoleniowy w Namibii (dawniej South West Africa). Opowiadała się za natychmiastową niezależnością Namibii od Republiki Południowej Afryki i stała się wiodącą partią w kraju po uzyskaniu niepodległości w 1990 r. W 1960 r., po tym jak RPA odmówiła ONZ nakazowi wycofania się z terytorium powierniczego w 1966 r., SWAPO podjęła walkę zbrojną. Największą siłą polityczną SWAPO stanowił lud Ovambo, zamieszkujący północną część terytorium. Kierowany przez Sama Nujome i wspierany przez rządzącą partię Angoli, Ruch Ludowy na rzecz Wyzwolenia Angoli i Związek Radziecki, SWAPO wykorzystywał Angolę jako bazę dla działań partyzanckich na ziemi namibijskiej. Operacje zostały przeprowadzone przez siły partyzanckie SWAPO, Armie Ludowo-Wyzwoleńczą Namibii (PLAN). Począwszy od 1978 r. RPA dokonywała okresowych odwetowych nalotów lądowych i powietrznych na Angolę. H. Toivo ja Toivo, współzałożyciel SWAPO, został uwięziony w RPA na 20 lat w 1968 r., ale został zwolniony w 1984 (zob. <https://www.britannica.com/topic/SWAPO-Party-of-Namibia>, dostęp: 7.04.2022).

⁹ http://www.thaindian.com/newspor-tal/uncategorized/mubarak-set-for-talks-at-kremlin-on-nuclear-and-arms-trade_10031136.html (dostęp: 10.04.2022).

przykładów sowieckiej pomocy dla Egiptu była budowa tamy Asuan. Jednak, wydaje się, że Nasser, głosząc kurs na orientację socjalistyczną, realizował własne interesy i w żadnym wypadku nie zamierzał podążać zgodnie z teorią marksistowsko-leninowską. Nadmienmy, że w krajach arabskich marksizm w ogóle nie zakorzenił się jako forma ideologii państwowej. Naser, zdawał sobie sprawę, że tylko pomoc Związku Radzieckiego pozwoliła Egiptowi pozostać niezależnym od nacisków mocarstw zachodnich. Za swoją lojalność wobec ZSRR w 1964 r. otrzymał najwyższą nagrodę – Złotą Gwiazdę Bohatera Związku Radzieckiego. Po śmierci Nasera A. Sadat, który doszedł do władzy w Egipcie, przerwał współpracę sowiecko-egipską i budował relacje ze Stanami Zjednoczonymi. Prezydent Sadat zaczął reorientować kraj na Zachód. We wrześniu 1981 r. rząd egipski zerwał relacje, oskarżając sowieckich przywódców o próbę podważenia przywództwa Sadata w odpowiedzi na izraelsko-egipski traktat pokojowy (Farrell 1981, 11). Stosunki zostały przywrócone za czasów prezydentury H. Mubaraka w 1984 r.

Podczas algierskiej wojny o niepodległość (1954-1962) Moskwa udzieliła Frontowi Wyzwolenia Narodowego (FLN) pomocy wojskowej, technicznej i materialnej oraz wyszkoliła w ZSRR setki jej dowódców wojskowych. Związek Radziecki był pierwszym krajem na świecie, który w 1962 r. uznał Tymczasowy Rząd Republiki Algierii, nawiązując stosunki dyplomatyczne na kilka miesięcy przed oficjalną deklaracją niepodległości (Rudi 2005, 140-141). W latach 60. zarówno Związek Radziecki, jak i Chiny przyciągnęły uwagę Algierii. Moskwa zapewniła pożyczki na zakup rosyjskiego eksportu. A. B. Bella, który sprawował władzę w latach 1963-1965, skłaniał się ku Chinom. Został obalony przez swojego ministra obrony H. Boumédiene, który rządził krajem od 1965 do 1976 r. Algieria mocno poparła sprawę palestyńską, a kiedy Moskwa ospale wspierała wojnę sześciodniową w 1967, Algieria odmówiła Związkowi Radzieckiemu pozwolenia na budowę bazy morskiej w Mers El Kebir.

Sowiecka polityka zagraniczna w Somalii i Etiopii opierała się na strategicznym położeniu Rogu Afryki dla międzynarodowego handlu i żeglugi, a także na jego znaczeniu militarnym. W wyniku zamachu stanu z 1974 r. generał Mengistu Haile Maram ogłosił marksizm-leninizm swoją oficjalną ideologią i stał się bliskim sojusznikiem Moskwy. Sowietci popierali Etiopię za jej postrzegane kulturowe i historyczne podobieństwa do ZSRR. Moskwa twierdziła, że dowiodła, iż zacofane społeczeństwo może stać się rewolucyjne, przyjmując system leninowski. Okrzyknięto ją wzorową młodszą sojuszniczką, którą Moskwa starała się wspierać (Yodat 1980, 65 i n.). Jednak w latach 80. Etiopia pogрузzyła się w jeszcze większym kryzysie, który trwał aż do upadku systemu sowieckiego.

Po rozpadzie ZSRR i bloku sowieckiego system stosunków między postradziecką Rosją a wieloma krajami afrykańskimi zaczął się gwałtownie pogarszać. Bliskie kontakty polityczne nawiązywane przez wiele lat zostały zerwane, liczne projekty gospodarcze zostały zamrożone lub po prostu wstrzymane. Już w 1992 r. Rosja

zamknęła 9 ambasad i 4 konsulaty w Afryce oraz większość miejsc handlowych i ośrodków kultury. Na przestrzeni kilku lat sieć korespondentów specjalnych rosyjskich agencji informacyjnych i gazet na kontynencie została zamknięta (Polonskij 2015). Tym samym po upadku Związku Radzieckiego w 1991 r. wpływy Rosji w Afryce zostały znacznie ograniczone.

Zdaniem E. Kryukowa, to właśnie odmowa Rosji w tym okresie znaczącej niezależnej polityki na kontynencie afrykańskim stworzyła przestrzeń dla realizacji jej własnych interesów gospodarczych i politycznych w Afryce mocarstwem zachodnim oraz takim rosnącym gigantem politycznym i gospodarczym jak Chiny, Indie, Brazylia. Strategicznym błędem Rosji była odmowa zawetowania w 2011 r. w Radzie Bezpieczeństwa ONZ niejednoznacznej zachodniej rezolucji nr 1973 w sprawie Libii. Otworzyło to drogę do katastrofalnej destabilizacji kontynentu w wyniku całkowitego zniszczenia libijskiej państwowości oraz rozpowszechniania się libijskiego chaosu i broni na terytorium Afryki¹⁰.

Zdaniem rosyjskich badaczy A. Masłowa i D. Susłowa jedną z najważniejszych zmian w rosyjskiej polityce zagranicznej ostatnich lat było ogłoszenie kursu na powrót do Afryki. Po trzech dekadach zaniedbywania kontynentu i traktowania go jako peryferyjnego regionu Rosja ostatecznie zdecydowała się budować tam swoją obecność gospodarczą i polityczną. Punktem zwrotnym był szczyt Rosja-Afryka 2019 w Soczi, w którym wzięli udział przedstawiciele wszystkich 54 krajów kontynentu, w tym 43 szefów państw. Wydarzenie to potwierdziło zamiar państw afrykańskich dalszego zacieśniania relacji z Moskwą¹¹.

Powrót Rosji do Afryki faktycznie sięga drugiej kadencji Putina (2004-2008). Jest to przede wszystkim część logiki „dyplomacji ekonomicznej” i dotyczy krajów takich jak Algieria, Libia, Angola, Namibia, Gwinea, w których od końca 1950 r. do pierestrojki Związek Radziecki zainwestował znaczne środki. Moskwa próbuje, z różnym powodzeniem, zmobilizować swoje sieci z czasów zimnej wojny i przekształcić stare ideologiczne związki w przepływy biznesowe. Rosja stara się poszerzyć geografii swoich interesów o państwa historycznie zakotwiczone w zachodniej strefie wpływów (zwłaszcza Maroko, Nigeria, RPA), o dużym potencjale gospodarczym i mogące służyć jako wpływowi partnerzy polityczni w podregionach danego kontynentu, a nawet poza nim. Wreszcie od 2014 r. i kryzysu w stosunkach Moskwy z Zachodem wymiar bezpieczeństwa rosyjskiej polityki w Afryce został wyraźnie wzmocniony, z pewnymi nowymi aspektami (rozmieszczenie prywatnych firm wojskowych, nawiązanie współpracy między lokalnymi służbami wywiadowczymi a rosyjskimi strukturami siłowymi¹²).

¹⁰ <https://rossaprimavera.ru/article/vzaimootnosheniya-rossii-i-afriki-istoriya-sov-re-mennost-perspektivy> (dostęp: 13.05.2022).

¹¹ <https://globalaffairs.ru/articles/vozvrashhenie-v-afriku/?ysclid=1672rpunt207468202> (dostęp: 12.07.2022).

¹² <https://fr.obsfr.ru/analytics/notes/10953/> (dostęp: 21.06.2022).

3. Konflikt rosyjsko-ukraiński

Ukraina, po rozpadzie Związku Radzieckiego i uzyskaniu niepodległości w sierpniu 1991 r., pozostaje „strefą buforową” pomiędzy Rosją a Europą. 44-milionowy kraj jest podzielony między prozachodnią większość i prorosyjskich separatystów, którzy odmawiają zerwania relacji z Moskwą. Około 17% ludności jest pochodzenia rosyjskiego, a wschodnia część kraju – w większości rosyjskojęzyczna¹³. Mieszkańcy wschodu mają silniejsze więzi z Rosją i tendencję do popierania prorosyjskich przywódców, podczas gdy zachodnia Ukraina popiera polityków prozachodnich. Wschód ma więcej rosyjskojęzycznych i prawosławnych praktykujących, zaś niektóre zachodnie regiony są bardziej ukraińskojęzyczne i grekokatolickie. Procesy demokratyczne i liberalizacja gospodarki przebiegały chaotyczne, a wielu Ukraińców, zwłaszcza na wschodzie, z trudem odzyskiwało względną stabilność. A. Karatnycky, specjalista ds. Ukrainy i były współpracownik think tanku Atlantic Council, wyjaśnia, że istota największych podziałów społecznych w Ukrainie sprowadza się do tego, że „niektórzy widzą epokę imperialną i sowiecką bardziej przychylnie niż inni, którzy uważają ją za tragedię”¹⁴. Z tego powodu zjednoczenie kraju okazało się trudne. S. Pifer, były ambasador USA w Ukrainie uważa, że „poczucie ukraińskiego nacjonalizmu nie jest tak zakorzenione na Wschodzie, jak na Zachodzie” (ibidem).

Problemy nasiliły się ponownie podczas pomarańczowej rewolucji w 2004 r., gdy tysiące Ukraińców wyszły na ulice na rzecz zbliżenia z Unią Europejską. Wybór prozachodniego reformatora W. Juszczenki na prezydenta (kadencja 2005-2010) zapoczątkował zbliżenie Kijowa do Unii Europejskiej i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO). Prezydent Rosji nie akceptuje tej sytuacji, z uwagi na fakt bliskości NATO przy swoich granicach, obawiając się o bezpieczeństwo kraju.

W 2010 r. Janukowycz został nowym ukraińskim szefem państwa. Trzy lata później, pod presją Moskwy, zerwał umowę stowarzyszeniową z UE na rzecz współpracy z Rosją. Decyzja wywołała masowe demonstracje na Placu Niepodległości (Majdan) w Kijowie, gdzie zebrało się od 200 do 500 tys. proeuropejskich demonstrantów. Protestujący domagali się zakończenia autorytarnych rządów Janukowycza. Rewolucja, brutalnie tłumiona przez policję (ponad 80 zabitych i prawie 2 tys. rannych), doprowadziła do upadku prezydenta 22 lutego 2014 r. (Masseguin 2022).

Jak przypomina S. Coeuré, profesor Uniwersytetu Paryskiego, specjalistka ds. Rosji, „Putin nigdy nie zaakceptował zmiany reżimu z 2014 r., kiedy odebrano mu jego sojusznika Janukowycza. Wówczas szef Kremla zapowiedział odzyskanie

¹³ https://www.liberation.fr/international/europe/crise-en-ukraine-retour-aux-origines-du-conflit-20220222_P7EX23IJV5FIDN6AEFKSYEANNY/ (dostęp: 30.04.20220).

¹⁴ <https://www.nationalgeogra-phy.fr/histoire/russie-ukraine-les-origines-de-la-crise-expliquees> (dostęp: 30.04.2022).

wpływow na Wschodzie”¹⁵. Putin wykorzystał konflikt, aby zaanektować Krym – strategicznie ważny półwysep Morza Czarnego. Zdaniem władz rosyjskich miejscowa ludność zaakceptowała ten akt przyłączenia do Rosji zdecydowaną większością głosów oddanych w referendum, które zostało potępione przez społeczność międzynarodową. Pierwsze walki wybuchły, gdy część prowincji Doniecka i Ługańska w ukraińskim Donbasie ogłosiła się „republikami ludowymi” na podstawie referendum, które również uznano za nielegalne. Putin zadeklarował ich uznanie 21 lutego (Masseguin 2022).

W ostatnich miesiącach 2021 r. władze rosyjskie zwiększyły presję, rozmieszczając wzdłuż ukraińskiej granicy czołgi, podając oficjalnie, że robią to w celu przeprowadzenia ćwiczeń wojskowych. W styczniu 2022 r. wydarzenia przyspieszyły. Na prośbę Moskwy doszło do spotkania Rosji, Stanów Zjednoczonych i przedstawicieli NATO. Podczas rozmów Rosja zażądała od Waszyngtonu pisemnych gwarancji i zapewnienia, że Ukraina nigdy nie wstąpi do NATO. Żądania Putina, pragnącego na nowo zdefiniować architekturę bezpieczeństwa na kontynencie europejskim, które prezydent Rosji uważał za nieprzychylne, zostały odrzucone.

Coeuré, analizując przemówienie prezydenta Federacji Rosyjskiej wygłoszone 21 lutego 2022 r., stwierdziła:

Narracja dotycząca zagrożenia NATO budowana przez rosyjskiego prezydenta jest sztuczna. Nie toczyły się żadne dyskusje na temat włączenia Ukrainy do NATO. Rosja widzi jednak planowane odejście Kijowa, zarówno z punktu widzenia sojuszy, jak i wartości demokratycznych. A Putin chciał położyć temu kres. Ukraina zbudowała swoje państwo, wyrzekając się wszystkiego, co łączyło ją z Rosją. Poprzez kwestię ukraińską gospodarz Kremla pragnie także zemścić się na Stanach Zjednoczonych i ich sojusznikach. Owo zderzenie mocarstw narodowych to cała narracja upokorzonej Rosji. To poczucie agresji i izolacji związane z wizją świata naznaczonego dominacją i siłą wbrew prawa międzynarodowego¹⁶.

Zdaniem wielu obserwatorów kontekst geopolityczny sprzyjał Putinowi. W Stanach Zjednoczonych prezydent J. Biden skoncentrował swoją uwagę na Chinach. W Europie urząd objął nowy kanclerz Niemiec O. Scholz, a prezydent Francji E. Macron był w trakcie kampanii prezydenckiej. W Rosji, jak dodaje Coeuré, Putin uważa, że „nałożył kaganiec ostatnim opozycjom i wzmocnił swoją autokratyczną władzę” (ibidem). Należy także przypomnieć, że najlepszym sposobem skupienia uwagi na przywódcy pozostaje walka z wrogiem zewnętrznym.

¹⁵ <https://www.geo.fr/histoire/guerre-ukraine-russie-comment-en-sommes-nous-arrives-la-208566> (dostęp: 30.04.2022).

¹⁶ <https://www.geo.fr/histoire/guerre-ukraine-russie-comment-en-sommes-nous-arrives-la-208566> (dostęp: 30.04.2022).

4. Afryka wobec wojny w Ukrainie

Na początku marca 2022 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję, w której „domagało się, aby Rosja natychmiast zaprzestała stosowania siły wobec Ukrainy”. Wśród 193 członków organizacji międzynarodowej 5 krajów (Rosja, Białoruś, Korea Północna, Erytrea i Syria) głosowały przeciw. Aż 35, w tym Chiny, wstrzymało się od głosu. Za rezolucją głosowało tylko 28 krajów afrykańskich, pozostałe wstrzymały się lub nie wzięły udziału w głosowaniu¹⁷.

Należy przypomnieć, że rezolucje Zgromadzenia Ogólnego nie są wiążące, w przeciwieństwie do rezolucji Rady Bezpieczeństwa. Jednak mają one ważne, symboliczne znaczenie w polityce międzynarodowej. Zajmując 25% miejsc w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ, głos kontynentu afrykańskiego liczy się w różnych głosowaniach. Rezolucja w sprawie inwazji na Ukrainę została przyjęta przytłaczającą większością głosów 141 „za”, kilka krajów afrykańskich znalazło się wśród 35 państw, które wstrzymały się od głosu: RPA, Mali, Mozambik, Republika Środkowoafrykańska, Angola, Algieria, Burundi, Madagaskar, Namibia, Senegal, Sudan Południowy, Sudan, Uganda, Tanzania i Zimbabwe. Erytrea była jedynym spośród afrykańskich krajów, które głosowały przeciwko rezolucji.

Jakie są zatem przyczyny rozproszonego głosowania państw Afryki? Ogólnie rzecz biorąc, eksperci twierdzą, że im bliższe więzi wojskowe, gospodarcze i polityczne z Rosją, tym bardziej stonowane mogą być reakcje krajów Afryki. W niektórych przypadkach wiadomość o wojnie w Ukrainie, a przede wszystkim o roli NATO, przypomina podziały, które zdominowały interwencję organizacji z mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ przeciwko reżimowi Kaddafiego w 2011 r.¹⁸ W kilku państwach afrykańskich operacja ta zatarła granice między „ochroną ludności cywilnej” a obaleniem reżimu i – w przypadku tych ostatnich – debata nadal jest aktualna. W innych krajach zbliżenie z Rosją to nowe zjawisko, więc nie są one zainteresowane konfrontacją z nowym sojusznikiem. W ostatnich latach Rosja zawarła bowiem szereg sojuszy wojskowych z rządami afrykańskimi, w tym z Libią, Mali, Sudanem¹⁹, Republiką Środkowoafrykańską i Mozambikiem, które

¹⁷ https://www.lepoint.fr/afrique/resolution-a-l-onu-contre-la-guerre-en-ukraine-l-afrique-en-ordre-disperse-03-03-2022-2466913_3826.php (dostęp: 4.03.2022).

¹⁸ W 2011 r., gdy doszło do problemu Libii, NATO/Europejczycy nie odczuli potrzeby podjęcia kwestii libijskiej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Wręcz przeciwnie, pospiesznie uchwalono rezolucję 1973 r., której negatywnie konsekwencje wciąż odczuwają kraje afrykańskie. Rezolucja częściowo wyjaśnia również sekwencję czterech wojskowych zamachów stanu w Afryce Zachodniej (Czad, Mali, Gwinea i Burkina Faso) jako następstwo głębokiego pogorszenia się warunków gospodarczych, społecznych i politycznych w Sahelu i szerzej w Afryce. Oczywiście terroryzm istniał w Afryce przed „afērą libijską”, ale ta ostatnia zwiększyła czynniki sprzyjające tworzeniu komórek dżihadystycznych w Sahelu (Seck 2022).

¹⁹ Mohamed Hamdan Dagalo, wiceszef sudańskiej junty wojskowej, stanął na czele delegacji, która na początku marca 2022 r. udała się do Moskwy, aby podpisać porozumienie o utworzeniu rosyj-

stają w obliczu gwałtownych powstań lub niestabilności politycznej. Bezsprzecznie znaczenie tych powiązań wywiera istotny wpływ na sposób, w jaki te kraje reagują i głosują.

Grupa państw kontynentu afrykańskiego, w tym Senegal, przyjęła strategię nieangażowania się. Oświadczenie Rady Ministrów z 3 marca 2022 r. wyjaśnia i uzasadnia stanowisko Senegalu podczas głosowania Zgromadzenia Ogólnego ONZ nad rezolucją potępiającą rosyjską agresję w Ukrainie:

Prezydent Republiki Senegalu wyraził głębokie zaniepokojenie sytuacją w Ukrainie. [...] Powtórzył przywiązanie Senegalu do poszanowania niepodległości i suwerenności państw, a także do niedyskryminacyjnego stosowania zasad międzynarodowego prawa humanitarnego, zwłaszcza w sytuacjach konfliktowych. Potwierdził również przestrzeganie przez Senegal zasad niezaangażowania i pokojowego rozwiązywania sporów²⁰.

Według niektórych obserwatorów Senegal z rezerwą odnosi się do licznych rasistowskich aktów wymierzonych w obywateli afrykańskich uciekających z Ukrainy. 28 lutego 2022 r. prezydent M. Sall²¹ i prezydent Komisji UA M. F. Mahamat wyrazili swoje zaniepokojenie i przypomnieli, że odmienne traktowanie Afrykanów jest „nie dopuszczalne, szokujące i rasistowskie oraz narusza prawo międzynarodowe”²². Po powyższych dwóch stanowiskach, wyrażonych w imieniu Unii Afrykańskiej, oczekiwano na opinię Salla, jako prezydenta Senegalu, flagowego kraju Afryki i tradycyjnego sojusznika bloku zachodniego. Senegal jest uważany za wyspę stabilności w subregionie nękanym przez wojskowe zamachy stanu (Gwinea, Mali i Burkina Faso). Obserwując mapę tego, co senegalscy dyplomaci nazywają „pasem bezpieczeństwa”, zauważmy, że we wszystkich sąsiadach Senegalu, z wyjątkiem Gambii, rządzą żołnierze. W tym kontekście Dakar pozostaje dla mocarstw zachodnich obszarem walki z terroryzmem.

W tej strefie wpływów Francji (byłych koloniach) podczas zgromadzeń ONZ zwykle dochodziło do automatycznych głosowań, zgodnie z zachodnim

skiej bazy morskiej w Sudanie (w Port Sudanie), która będzie mogła pomieścić ok. 300 rosyjskich żołnierzy oraz 4 okręty wojskowe, w tym okręt o napędzie atomowym.

²⁰ <https://lequotidien.sn/guerre-en-ukraine-le-senegal-ne-semmele-pas-dakar-sabstient-lors-du-vote-contre-la-russie-a-lonu/> (dostęp: 24.04.2022).

²¹ 3 czerwca 2022 r., na zaproszenie Putina, w Soczi doszło do spotkania z przewodniczącym UA Salla'em. Wizyta Salla, prezydenta Senegalu, w towarzystwie przewodniczącego Komisji Unii Afrykańskiej – M. F. Mahamata, stanowiła „element starań obecnej prezydencji Unii o przyczynienie się do zastoju w wojnie”. Broniąc spraw kontynentu afrykańskiego, „gospodarczej ofiary” konfliktu w Ukrainie, Sall przypomniał, że zachodnie sankcje nałożone na Rosję pogorszyły sytuację żywnościową w Afryce i poprosił o wyłączenie sektora spożywczego z restrykcyjnego arsenału (Soumaré 2022).

²² <https://au.int/fr/pressreleases/20220228/declaration-sur-les-mauvais-traitements-infliges-aux-africains-en-ukraine> (dostęp: 24.04.2022).

stanowiskiem. Dlatego dziwi fakt wstrzymania się od głosu Senegalu, który nie jest postrzegany jako kraj wrogi francuskiemu wpływowi. Wobec tego M. Galy, politolog, specjalista ds. Afryki Zachodniej, zastanawia się, „czy nie doszło do dyplomatycznej porażki”²³. Z kolei zdaniem eseisty H. Anne’a stanowisko Senegalu było uwarunkowane dwoma przyczynami. Po pierwsze, podobnie jak wiele państw afrykańskich Senegal uważa, że obecna wojna, która toczy się w Europie, jest wtórnym kryzysem dla narodów afrykańskich. Jeśli na linii frontu znajdują się Stany Zjednoczone, a zwłaszcza Unia Europejska (UE), to częściowo dlatego, że front ukraiński jest w dużej mierze przedłużeniem zimnej wojny na tym obszarze, który Putin i jego stratedzy uważają za podlegający ich wpływowi. Stanowisko władz Senegalu należy zatem postrzegać jako niezaangażowanie Senegalu w europejski konflikt z elementami nowej konfrontacji Wschód-Zachód. Po drugie, ten wybór jest uzasadniony przez obecną prezydentkę Unii Afrykańskiej, którą Senegal sprawuje od 5 lutego 2022 r. Ta funkcja wymaga, aby Sall zajął wypośrodkowaną i obiektywną pozycję, biorąc pod uwagę różne poglądy krajów afrykańskich²⁴. Istnieje także inne możliwe wytłumaczenia tego stanowiska i dotyczy ono ewolucji dynamiki regionalnej. Od czasu konfliktu między malijską juntą a Paryżem i zapowiedzianego wyjazdu francuskich żołnierzy z Mali atmosfera w subregionie nie jest już taka sama. Dakar nie może dłużej ignorować tego nowego rozdania, które narusza konfigurację polityczną i bezpieczeństwo w Sahelu: Rosjanie są w Bamako, a więc u bram Senegalu.

Inne kraje afrykańskie, jak Burkina Faso, Etiopia, Eswatini, Gwinea, Gwinea Bisau, Kamerun, Togo i Maroko, nie wzięły udziału w głosowaniu. Królestwo Marokańskie w komunikacie prasowym w następujący sposób tłumaczyło podjętą decyzję²⁵:

To suwerenna decyzja, która nie może być przedmiotem jakiegokolwiek interpretacji w związku z jego zasadniczym stanowiskiem dotyczącym sytuacji między Federacją Rosyjską a Ukrainą. Ubolewając z powodu eskalacji wojskowej, przypomina o swoim silnym przywiązaniu do poszanowania integralności terytorialnej, suwerenności i jedności narodowej wszystkich państw członkowskich Organizacji Narodów Zjednoczonych, do rozstrzygnięcia sporów środkami pokojowymi i zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego i wzywa do intensyfikacji dialogu i negocjacji²⁶.

²³ <https://information.tv5monde.com/info/vote-de-la-resolution-de-l-onu-sur-l-ukraine-une-abstention-des-pays-africains-remarquee-447179> (dostęp: 26.04.2022).

²⁴ <https://afriquexxi.info/article4945.html> (dostęp: 24.04.2022).

²⁵ Należy zauważyć, że sformułowanie użyte przez królestwo Maroko „eskalacja wojskowa” zamiast „inwazja” było szeroko komentowane w mediach społecznościowych.

²⁶ https://www.lepoint.fr/afrique/resolution-a-l-onu-contre-la-guerre-en-ukraine-l-afrique-en-ordre-disperse-03-03-2022-2466913_3826.php (dostęp: 4.03.2022).

Za rezolucją ONZ głosowała ponad połowa krajów afrykańskich (28). Jeszcze przed rosyjską inwazją na Ukrainę M. Kimani, kenijski przedstawiciel w ONZ, bezpośrednio nawiązując do europejskiego kolonializmu, udzielił Moskwie odpowiedzi:

Kenia i prawie wszystkie kraje afrykańskie narodziły się w wyniku zakończenia imperium kolonialnego. Sami nie wyznaczyliśmy granic. Wyznaczały je odległe kolonialne metropolie Londyn, Paryż i Lizbona, bez względu na starożytne narody, które zostały rozdzielone. Pomimo tego kraje afrykańskie zdecydowały się patrzeć w przyszłość, zamiast tworzyć narody, które zawsze patrzą wstecz, w historię, z niebezpieczną nostalgią. Zdecydowaliśmy się przestrzegać zasad OJA (Organizacji Jedności Afrykańskiej) i Karty Narodów Zjednoczonych nie dlatego, że zadowalały nas nasze granice, ale dlatego że chcieliśmy pokojowo osiągnąć coś więcej²⁷.

Z kolei H. Agyeman, stały przedstawiciel Ghany w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, zadeklarował, że Ghana stała po stronie Ukrainy po „niesprowokowanym” ataku, a G. Onyeama, nigeryjski minister spraw zagranicznych zapewnił o gotowości Nigerii do nałożenia sankcji na Rosję oraz przestrzegania rezolucji ONZ.

Duża część afrykańskich dziennikarzy, intelektualistów, działaczy kultury i pisarzy także potępiła inwazję Putina na Ukrainę. A. Thiam, redaktor senegalskiego dziennika „Sud Qutoti-dien”, w tekście opublikowanym 10 marca 2022 r. pod tytułem *Non, Poutine n'est pas notre modèle* (Nie, Putin nie jest naszym wzorem), podkreśla, że postawa Afryki dotycząca konfliktu rosyjsko-ukraińskiego wiąże się z silnymi nastrojami antyzachodnimi na kontynencie. Jednakże, jego zdaniem, nierozsądne jest myślenie, że Rosja mogłaby pomścić honor Afryki.

Władimir Putin, „car” Rosji, postanowił, podobnie jak Stany Zjednoczone, zdeptać prawo międzynarodowe, z tą różnicą, że słowiański dyktator podjął krok aneksji suwerennego kraju, który odwrócił się do niego plecami. Sytuacja jest poważna i rozpaczliwa, a cały świat ucierpi z powodu tej wojny, która prawdopodobnie będzie długotrwała. Ta sytuacja stawia wyzwanie wszystkim obywatelom kochającym wolność i demokrację. Wydaje mi się ważne, aby zauważyć, że Ukraina jest ofiarą agresji ze strony państwa potężniejszego od siebie i [Putina,] głowy państwa, który nigdy nie pogodził się z rozpadem wielkiego imperium sowieckiego. Prezydent Ukrainy, demokratycznie wybrany, co nie dotyczy Władimira Putina, ma prawo ubiegać się o akcesję swojego kraju do Unii Europejskiej, zwłaszcza że na tym koncentrował się program jego kampanii wyborczej²⁸.

²⁷ https://www.lepoint.fr/afrique/resolution-a-l-onu-contre-la-guerre-en-ukraine-l-afrique-en-ordre-disperse-03-03-2022-2466913_3826.php (dostęp: 4.03.2022).

²⁸ <https://www.senepus.com/opinions/non-poutine-ne-nest-pas-notre-modele> (dostęp: 22.03.2022).

Z pewnością można się zgodzić z senegalskim redaktorem, że Europa Zachodnia, a w szczególności Francja, zawiodła w ostatnich latach w stosunkach z Afryką, zwłaszcza w zakresie współpracy z tymi krajami. Niemniej jednak nierozsądne jest myślenie, że dyktatorski reżim, który więzi dziennikarzy i przeciwników, grozi krajom bronią jądrową, może reprezentować kontynent afrykański. Natomiast O. Lewat, francusko-kameruńska reżyserka i fotografka, w wywiadzie dla tygodnika „Jeune Afrique” wyjaśnia, że poparcie Afrykanów dla Rosji to postawa antyzachodnia i antyfrancuska. Przypomina, że Moskwa towarzyszyła kilku państwom afrykańskim w ich walce o niepodległość i nawiązała bliskie więzi z wieloma krajami wyzwolonymi spod rządów kolonialnych. Dlatego też, jej zdaniem,

Rosja nie budzi dzisiaj najmniejszej nieufności w tych państwach, między nimi nie ma ani kolonialnych zobowiązań, ani trupów w szafach – przynajmniej na razie. Zobaczymy, co będzie po odejściu ludzi z prywatnej grupy wojskowej Wagnera. Rosja pozycjonuje się na kontynencie jak na placu zabaw. Z niepokojem zauważam na przykład, że ludzie z grupy Wagnera, którzy zarabiają na przyznawaniu sobie koncesji wydobywczych w krajach, które mają wielkie kłopoty, są witani z otwartymi ramionami pomimo ich brutalnych metod, o czym świadczą obrazy masakry Moura w Mali. Rosja ujawnia tutaj swoją ciemną stronę. Czy ich [ludzi z grupy Wagnera] obecność na ziemi afrykańskiej poprawi sytuację bezpieczeństwa w Mali lub Republice Środkowoafrykańskiej? Wątpię. Nadal nie uregulowaliśmy zobowiązań kolonizacyjnych, a tutaj jesteśmy gotowi przyjąć nowych opiekunów²⁹.

T. S. Diallo, znany jako T. Monémemo, francuskojęzyczny pisarz i biochemik z Gwinei Konakry, uważa, że głosowanie w ONZ doskonale oddaje równowagę sił, które rządziły światem od upadku Układu Warszawskiego. Tylko pięć narodów wciąż ma odwagę stanąć wyraźnie po stronie kraju Putina, a większość wstrzymujących się od głosu pochodzi z Afryki. Jego zdaniem wyjaśnia to częściowo „putinofobia” (w tej chwili szczególnie silna w Mali i Republice Środkowoafrykańskiej). Gwinejski intelektualista dodaje, że poza znanymi historycznymi argumentami, tzw. *realpolitik* bardziej niż etyka i moralność inspiruje postępowanie państw³⁰.

E. Desfourneaux, Dyrektor Generalny Instytutu Afro-Europejskiego w Paryżu i felietonista senegalskiego portalu informacyjnego „seneplus”, analizując znaczenie decyzji Salla wstrzymującego się od głosu podczas głosowania na forum ONZ, uważa, że w żadnym wypadku nie jest to neutralność typu szwajcarskiego ani fińskiego, a tym bardziej niezaangażowanie z czasów zimnej wojny. Jego

²⁹ <https://www.jeuneafrique.com/1341749/politique/osvalde-lewat-le-soutien-dafricains-a-la-russie-est-une-posture-anti-occidentale-et-antifrancaise/> (dostęp: 6.05.2022).

³⁰ <https://www.visionguinee.info/le-poulet-et-la-guerre-des-couteaux-par-tierno-monenembo/> (dostęp: 5.05.2022).

zdaniem jest to symboliczna decyzja, wyznaczająca duchowe granice kontynentu afrykańskiego względem innych cywilizacji:

W żadnym wypadku nie chodzi o negocjowanie prawa międzynarodowego, a tym bardziej suwerenności państw. Raymond Aron zidentyfikował dwuznaczność zachodniej cywilizacji: „Zachód już nie wie, czy woli to, co przynosi, niż to, co niszczy”. Dziś afrykański *Var* pokazuje wszystkie zachodnie sprzeczności, między innymi traktowanie afrykańskich studentów w Ukrainie, obojętność ludzi Zachodu, która wywołała oburzenie na portalach społecznościowych³¹.

Od początku konfliktu ukraiński prezydent W. Zełenski podejmował próby zdalnych interwencji z udziałem różnych partnerów zagranicznych, takich jak europejski, francuski, izraelski, kanadyjski parlament czy nawet amerykański Kongres. Pod koniec kwietnia 2022 r. ponawiał chęć wystąpienia przed Unią Afrykańską, co według Dalvarice Ngoudjou, kameruńskiego specjalisty ds. stosunków międzynarodowych, dowodzi, iż prezydent Zełenski „zdał sobie sprawę, że duża część państw afrykańskich sytuuje się znacznie bliżej Rosji niż Ukrainy”. Kameruński specjalista dodaje, że jeśli lider Ukrainy chce mieć wpływ na decyzję międzynarodowych gremiów, musi także brać pod uwagę kontynent afrykański.

20 czerwca 2022 r. Zełenski, prawie 10 tygodni po tym, jak po raz pierwszy poprosił o przemówienie do afrykańskich liderów, zwrócił się do Unii Afrykańskiej poprzez wideokonferencję, aby napiętnować „wojnę kolonialną” toczoną przez Rosję. W Addis Abebie, siedzibie organu kontynentalnego, szefowie państw i rządów UA mogli śledzić przemówienie prezydenta Ukrainy. Na wirtualną sesję zaproszono 55 przywódców państw, ale tylko czterech wzięło w niej udział. Pozostałe kraje wysłały swoich przedstawicieli. Zełenski zadeklarował, że „Afryka jest w rzeczywistości zakładnikiem... tych, którzy rozpoczęły wojnę z naszym państwem”³².

Ta wojna może wydawać się wam i waszym krajom bardzo odległa. Ale katastrofalny wzrost cen żywności już dał się odczuć milionom afrykańskich rodzin. Podobnie jak wielu rodzinom w Azji, Europie, Ameryce. Niesprawiedliwy poziom cen żywności spowodowany rosyjską inwazją jest boleśnie odczuwany na wszystkich kontynentach. Niestety może to stać się szczególnym problemem dla waszych krajów. Prowadzimy złożone wielopoziomowe negocjacje w celu odblokowania naszych ukraińskich portów [...] Głos Afryki w Radzie Bezpieczeństwa ONZ nie został w pełni wysłuchany. Ale w dzisiejszym zglobalizowanym świecie świat bez Afryki i Afryka bez więzi ze światem są niemożliwe...³³

³¹ <https://www.senepplus.com/opinions/loccident-doit-mourir> (dostęp: 4.05.2022).

³² <https://www.bbc.com/afrique/articles/cv2rvrjxg0yo> (dostęp: 15.08.2022).

³³ <https://www.dw.com/fr/zelensky-union-africaine/a-62196162> (dostęp: 15.08.2022).

Prezydent Sall, urzędujący przewodniczący Unii Afrykańskiej, spotkał się 3 czerwca 2022 r. z Putinem w Soczi i zadeklarował, że „Putin wyraził swoją gotowość do ułatwienia eksportu ukraińskiego zboża. Rosja jest gotowa zapewnić eksport swojej pszenicy i nawozów. Wzywam wszystkich partnerów do zniesienia sankcji dotyczących pszenicy i nawozów”³⁴. Powyższa wizyta była różnie oceniana w afrykańskich stolicach. Podział stanowisk państw afrykańskich wobec ataku na Ukrainę jest także wynikiem strategii zastosowanej przez Rosję w ostatnich latach na kontynencie afrykańskim. Wydaje się, że Rosja zachowuje się bardzo wybiórczo w stosunku do krajów, z którymi nawiązuje kontakty, wybierając inwestowanie w państwach często dowodzonych przez wojsko lub posiadających silne zasoby naturalne.

Rosyjskie wpływy są także materializowane przez ofensywę medialną. Na przykład w Kamerunie „panafrykańska” telewizja „Afrique Média” regularnie prezentuje prokremlowskie opinie na temat konfliktu z Ukrainą i zaprasza K. Sebę³⁵, który deklaruje, że „Putin nie ma na rękach krwi niewolnictwa i kolonizacji. Wolę Putina, chociaż nie jest moim mesjaszem, od wszystkich zachodnich prezydentów i wszystkich przeklętych afrykańskich szefów państw, podlegających oligarchii Zachodu”³⁶. M. Tawat, badacz z Uniwersytetu w Malmö w Szwecji, dodaje, że „mnożą się kanały YouTube, które przekazują destabilizujące dyskursy. Tworzą przepaść między reżimami zachodnimi i afrykańskimi, a tym samym służą rosyjskim interesom” (ibidem).

N. Yamb, Szwajcarka pochodzenia kameruńskiego, również bardzo aktywna w sieciach społecznościowych, określając się jako „dama z Soczi” od czasu jej udziału w szczycie Rosja-Afryka w październiku 2019 r., jest jedną z najbardziej surowych krytyków Francji i jej sojuszników na kontynencie. Czy Afryka ma stać się teatrem nowej konfrontacji rosyjsko-zachodniej, zwłaszcza rosyjsko-francuskiej? Mogą to sugerować ostatnie wydarzenia w Republice Środkowoafrykańskiej i w Mali oraz niektóre oświadczenia francuskich ministrów spraw zagranicznych i obrony.

³⁴ https://www.impact.sn/Rencontre-avec-Poutine-Macky-Sall-appelle-les-Occidentaux-a-lever-les-sanctions-sur-le-ble-et-l-engrais_a32794.html (dostęp: 14.08.2022).

³⁵ Kémi Séba, panafrkański przywódca polityczny, francusko-beniński pisarz i dziennikarz geopolityczny, postrzegany jako wybitna postać antykolonialnego ruchu oporu we frankofońskiej Afryce w XXI w. Założyciel organizacji pozarządowej „Urgence panafricaniste”, został przyjęty przez szefa Kremla w Rosji w 2017 r.

³⁶ <https://www.senepius.com/politique/une-galaxie-de-sou-tiens-la-russie-en-afrique> (dostęp: 15.04.2022).

Podsumowanie

Cały świat w osłupieniu obserwuje wojnę między Rosją a Ukrainą. Na ekranach telefonów, tabletów i telewizorów bezradnie ogląda makabryczny spektakl ludzkiej tragedii. Śmiertelna i niebezpieczna wojna wstrząsa sumieniami i podaje w wątpliwość doświadczenie ludzkości oraz pokazuje kruchość jej istnienia. Putin naruszył prawo międzynarodowe, atakując Ukrainę, i z całą pewnością należy to potępić, ale Zachód, chcąc negocjować dawne sfery wpływu Rosji, jest również odpowiedzialny za tę katastrofę. Ponadto należy podkreślić totalną porażkę dyplomacji międzynarodowej wraz ze wszystkimi organizacjami międzynarodowymi. Należało zrobić wszystko, aby nie doprowadzić do otwartej wojny w środku Europy w XXI w. i tragedii, która spotkała naród ukraiński.

Historia Imperium Rosyjskiego, Związku Radzieckiego oraz Federacji Rosyjskiej doskonale pokazuje, że imperialna psychologia wciąż panuje w odniesieniu zarówno do takich krajów jak Ukraina, jak i wszystkich państw byłego bloku socjalistycznego. Pod wieloma względami logika, którą kieruje się Rosja, prowadząc działania wojskowe w Ukrainie, niczym nie różni się od tej, którą Francja stosuje niezmiennie od ponad 60 lat w byłych koloniach afrykańskich.

Państwa afrykańskie, zaskoczone konfliktem w Europie, nie miały czasu na przygotowanie się do znielowania doraźnych i długofalowych skutków tej wojny oraz na zajęcie wspólnego stanowiska w obliczu zniszczeń. Ambicje oraz antagonizmy przywódców są prawdziwym zagrożeniem dla ludzkości, w związku z tym Afryka musi zagrać kartą nowego, wielobiegunowego podejścia i uwolnić się od wielowiekowych stosunków dwustronnych uwarunkowanych przeszłością kolonialną. Afryka musi zrozumieć, że obecna bałkanizacja kontynentu nie ma przyszłości na świecie, w którym najsilniejsi wciąż starają się przegrupować, aby lepiej oprzeć się zewnętrznym wstrząsom i lepiej stawić czoła wszelkiego rodzaju zewnętrznym agresjom. Natomiast, wobec bieżącego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, najlepszą strategiczną postawą krajów afrykańskich i Unii Afrykańskiej powinno być zajęcie pozycji potwierdzających aprobatę dla pojednania i mediacji. W najgorszym przypadku należałoby przyjąć taką samą postawę neutralności lub dystansu, jaką większość krajów europejskich przyjęła lub nadal zajmuje w obliczu problemów geopolitycznych, z którymi borykają się kraje afrykańskie, zwłaszcza były kolonie francuskie.

Przeprowadzona analiza pozwoliła sformułować wniosek, iż strategiczna postawa krajów afrykańskich i UA powinna potwierdzać aprobatę dla pojednania i mediacji. Natomiast kraje afrykańskie w większości przypadków pozostają podzielone, słabe i uzależnione od byłych mocarstw kolonialnych, co warunkuje brak stanowczej reakcji wobec protagonistów wojny w Ukrainie.

Bibliografia

Opracowania

- BYRNES, R. M. (1997), *South Africa: A Country Study*. Library of Congress. Federal Research Division. In: <http://www.loc.gov> (dostęp: 21.08.2022).
- FOUCHER, M. (2022), *Ukraine-Russie. La carte mentale du duel – Tracts N°39*. Paris.
- GLEYESSES, P. (2002), *Konfliktuyushchiye missii: Gavana, Vashington i Afrika, 1959-1976 gg. Severnaya Karolina*. [Глейесес, П. (2002), Конфликтующие миссии: Гавана, Вашингтон и Африка, 1959-1976 гг. *Северная Каролина*.]
- KLINGHOFFER, A. D. (1987), *Sovetskiy Soyuz i Angola*. In: *Africa Today*. 44 (3), 17-32. [Клингхоффер, А. Д. (1987), Советский Союз и Ангола. В: *Africa Today*. 44 (3), 17-32.]
- LEGUCKA, A. | CZEREP, J. (2019), *Wzrost zaangażowania Rosji w Afryce*. W: PISM. 162.
- NATUFE, O. I., (1984), *Kholodnaya voyna i krizis Kongo, 1960-1961*. In: *Afrika*, 353-374. [Натуфе, О. И., (1984), Холодная война и кризис Конго, 1960-1961. В: *Африка*, 353-374.]
- NDIAYE, A. I. (2010), *Afrykanie rewindykują Aleksandra Puszkina*. W: Ndiaye, B. | Letko, P. (red.), *Olsztyńskie Studia Afrykanistyczne. 1: Afryka w stosunkach międzynarodowych*. Historia, stan obecny, perspektywy. Olsztyn, 35-50.
- NDIAYE, B. | LETKO, P. (red.) (2010), *Olsztyńskie Studia Afrykanistyczne. 1: Afryka w stosunkach międzynarodowych*. Historia, stan obecny, perspektywy. Olsztyn.
- OLECH, J. | SOBIERAJ, N. | MATIASZCZYK, L. et al. (2022), *Militarne zaangażowanie Federacji Rosyjskiej w Afryce. Zawarte porozumienia i umowy*. W: <https://ine.org.pl/militarne-zaangazowanie-federacji-rosyjskiej-w-afryce-zawarte-porozumienia-i-umowy> (dostęp: 22.08.2022).
- RUBINTSHEYN, E. Z. (1971), *Otsenka Universiteta Lumumby*. In: *Problemy kommunizma*. 20, 64-69. [Рубинштейн, Э. З. (1971), Оценка Университета Лумумбы. В: *Проблемы коммунизма*. 20, 64-69.]
- RUDI, D. (2005), *Sovremennyy Alzhir: istoki i razvitiye natsii*. Moskva. [Руди, Д. (2005), Современный Алжир: истоки и развитие нации. Москва.]
- SHMEL'KOV, P. M. (2000), *Obshchestvennyye svyazi s Afrikoj. Kak oni nachalis'*. In: Vasil'yev, A. M. (ed.), *Afrika v vospomina-niyakh veteranov diplomaticheskoy sluzhby*. Moskva, 22-38. [Шмельков, П. М. (2000), Общественные связи с Африкой. Как они начались. В: Васильев, А. М. (ред.), *Африка в воспоминаниях ветеранов дипломатической службы*. Москва, 22-38.]
- SKALAPINO, R. A. (1964), *Sovet-sko-kitayskoye sorevnovaniye v Afrike*. In: *Inostrannyye dela*. 42, 640-654. [Скалапино, Р. А. (1964), Советско-китайское соревнование в Африке. В: *Иностранные дела*. 42, 640-654.]
- TINGUY, A. de (2008), *Moscou et le monde*. Paris.
- VASIL'YEV, A. M. (red.) (2000), *Afrika v vospominaniyakh veteranov diplomaticheskoy sluzhby*. Moskva. [Васильев, А. М. (ред.) (2000), Африка в воспоминаниях ветеранов дипломатической службы. Москва.]
- YODAT, A. Y. (1980), *Sovetskiy Soyuz i Afrikanskiy Rog*. In: *Severo-vostochnyye afrikanskiye issledovaniya*. 2, 65-81. [Йодат, А. Й. (1980), Советский Союз и Африканский Рог. В: *Северо-восточные афри-канские исследования*. 2, 65-81.]

Źródła internetowe

- <https://abkhazworld.com/aw/publications/archives/972-many-africans-came-to-the-soviet-afro-american-part-ii> (dostęp: 5.04.2022).
- <https://afriquexxi.info/article4945.html> (dostęp: 24.04.2022).
- <https://au.int/fr/pressreleases/20220228/declaration-sur-les-mauvais-traitements-infliges-aux-africains-en-ukraine> (dostęp: 24.04.2022).
- <https://fr.obsfr.ru/analytics/notes/10953/> (dostęp: 21.06.2022).

- <https://globalaffairs.ru/articles/vozvrashhenie-v-afriku/?ysclid=l672rpundt207468202> (dostęp: 12.07.2022).
- <https://information.tv5monde.com/info/vote-de-la-resolution-de-l-onu-sur-l-ukraine-une-abstention-des-pays-africains-remarquee-447179> (dostęp: 26.04.2022).
- <https://lequotidien.sn/guerre-en-ukraine-le-senegal-ne-semmele-pas-dakar-sabstient-lors-du-vote-contre-la-russie-a-lonu/> (dostęp: 24.04.2022).
- <https://rossaprimavera.ru/article/vzaimootnosheniya-rossii-i-afriki-istoriya-sov-re-mennost-perspektivy> (dostęp: 13.05.2022)
- https://spravochnik.ru/mezhdunarodnye_otnosheniya/novye_tendencii_razvitiya_rossiysko-afrikan-skih_otnosheniy/ (dostęp: 22.08.2022).
- <https://topwar.ru/75630-rossiya-i-afrika-vosstanovlenie-staroy-druzhy.html> (dostęp: 10.04.2022).
- <https://www.bbc.com/afrique/articles/cv2rvrjxg0yo> (dostęp: 15.08.2022).
- <https://www.britannica.com/topic/Popular-Movement-for-the-Liberation-of-Angola>, dostęp: 7.04.2022).
- <https://www.britannica.com/topic/SWAPO-Party-of-Namibia>, dostęp: 7.04.2022).
- <https://www.dw.com/fr/zelensky-union-africaine/a-62196162> (dostęp: 15.08.2022).
- <https://www.geo.fr/histoire/guerre-ukraine-russie-comment-en-sommes-nous-arrives-la-208566> (dostęp: 30.04.2022).
- https://www.impact.sn/Rencontre-avec-Poutine-Macky-Sall-appelle-les-Occidentaux-a-lever-les-sanctions-sur-le-ble-et-l-engrais_a32794.html (dostęp: 14.08.2022).
- <https://www.jeuneafrique.com/1341749/politique/osvalde-lewat-le-soutien-dafricains-a-la-russie-est-une-posture-anti-occidentale-et-antifrancaise/> (dostęp: 6.05.2022).
- https://www.lepoint.fr/afrique/resolution-a-l-onu-contre-la-guerre-en-ukraine-l-afrique-en-ordre-disperse-03-03-2022-2466913_3826.php (dostęp: 4.03.2022).
- https://www.liberation.fr/international/europe/crise-en-ukraine-retour-aux-origines-du-conflit-20220222_P7EX23IJV5FIDN6AEFKSYEANNY/ (dostęp: 30.04.20220).
- <https://www.nationalgeographic.fr/histoire/russie-ukraine-les-origines-de-la-crise-expliquees> (dostęp: 30.04.2022).
- <https://www.senepius.com/opinions/loccident-doit-mourir> (dostęp: 4.05.2022).
- <https://www.senepius.com/opinions/non-pouti-ne-nest-pas-notre-modele> (dostęp: 22.03.2022).
- <https://www.senepius.com/politique/une-galaxie-de-sou-tiens-la-russie-en-afrique> (dostęp: 15.04.2022).
- http://www.thaindian.com/newspor-tal/uncategorized/mubarak-set-for-talks-at-kremlin-on-nuclear-and-arms-trade_10031136.html (dostęp: 10.04.2022).
- <https://www.visionguinee.info/le-poulet-et-la-guerre-des-couteaux-par-tierno-monenembo/> (dostęp: 5.05.2022).
- <https://www.youtube.com/watch?v=4qS06zj3E9U> (dostęp: 5.04.2022).

